

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Олена Охотнікова,

канд. юрид. наук, доцент,

Ірина Загородня,

*магістр Київського національного економічного університету
ім. Вадима Гетьмана*

Масштаби поширення корупції в Україні досягли настільки високого рівня, що вона стала однією із найбільш обговорюваних тем як в українському суспільстві, так і на міжнародному рівні. За результатами опитування, проведеного у 2008 р., 8 % респондентів вважають, що корупція зменшилася (2007 р. – 7 %), 42 – корупція залишилася на тому ж рівні, 38 – корупція зросла (2007 р. – 35 %), 12 % не можуть дати відповідь [1].

Проблемам протидії корупції приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких М. Мельник, В. Ключков, І. Чубенко, М. Хавронюк, В. Лунєєв, Н. Кузнєцова, В. Корж та ін.

Процвітання корупції на всіх рівнях суспільного життя є однією з найбільш гострих проблем функціонування Української держави, розвитку нашого суспільства, що створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку країни та суспільства, конституційному ладу, підірває авторитет держави, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством [2, с. 88], провокує правовий нігілізм, знижує ефективність впливу регуляторних актів на поведінку суб'єктів.

Особливо загрозовою корупція є в умовах соціально-економічної кризи, яка спостерігається в Україні, оскільки сфера її поширення збільшується, а це зменшує шанси на оновлення економіки та вихід держави з кризи.

За даними Міжнародної громадської організації Transparency International у 2006 р., Україна займала 99-те місце серед 163 корумпованих країн світу, а за даними, які представила ця організація у 2008 р., Україна посідає 137-ме місце серед 180 держав [3]. Саме тому досить велика увага приділяється Україні як державі, в якій корупція є поширеним і болючим явищем. У грудні 2006 р. Україна та США підписали угоду про участь нашої країни у пороговій програмі Корпорації «Виклики нового тисячоліття» (Millennium Challenge Corporation, MCA), згідно з якою Україна отримала 45 млн дол. США на боротьбу з корупцією. Основне завдання нашої держави – розроблення механізмів, за яких гроші використовуватимуться на прозорих, відкритих і чесних засадах. Для

реалізації цієї програми Президент України видав Указ «Про Раду з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції» від 23.12.2006 р. № 1121/2006. Цим Указом було створено Раду з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції як дорадчий орган та затверджено Положення про неї.

Щодо реалізації зазначеної програми, то вона проходить у декілька етапів: початок проекту (грудень 2006) → квітень–серпень 2007 → вересень 2007 – травень 2008 → червень–серпень 2008 → квітень 2009.

17 вересня 2008 р. в Кабінеті Міністрів України відбулося чергове засідання Ради з питань забезпечення реалізації Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції у державному секторі. На засіданні представлені результати діяльності проекту «Гідна Україна», який є компонентом № 1 цієї програми. Діяльність проекту високо оцінена представниками Уряду України та керівництвом Корпорації «Виклики тисячоліття» (МСС) [4]. Дослідивши матеріали зазначеного засідання, можна дійти висновку, що порівняно з 2007 р. рівень корупції у 2008 р. залишається незмінним. Найбільш корумпованими сферами залишаються: сфера охорони здоров'я, школи, вузи, міліція. За період 2006–2008 рр. було створено 7 коаліцій, 62 організації, розроблено 68 проектів з подолання проявів корупції. До них, зокрема, належать: Коаліція з розроблення та запровадження законопроекту «Про доступ до публічної інформації», мережа організацій з проведення моніторингу вступної кампанії 2008 р., мережа антикорупційних громадських приймалень, мережа організацій з просування реформ у галузі земельних відносин, мережа організацій з моніторингу використання субвенцій з державного бюджету на місцевому рівні, мережа організацій із запровадження прозорих і вільних від корупції процедур забудови, мережа організацій з моніторингу роботи єдиних дозвільних центрів тощо.

Отже, Україна має докласти максимум зусиль, щоб розробити таку ефективну та дієву

систему заходів протидії корупції, яка б передбачала виявлення та відповідне реагування на корупційні чинники та діяння, забезпечуючи при цьому дотримання таких принципів, як невідворотність відповідальності за їх вчинення; ефективність протидії корупції як системи узгоджених дій органів державної влади, громадських організацій і громадян тощо.

На нашу думку, першим кроком на шляху подолання корупції має стати вдосконалення антикорупційного законодавства шляхом проведення правового аналізу законодавства щодо механізму охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина від корупції, виявлення прогалин, суперечностей між нормами права, що можуть бути застосовані для кваліфікації корупційних діянь, інших службових порушень і злочинів, впровадження зарубіжного досвіду тощо. Необхідно розмежувати корупційне правопорушення та корупційний злочин. Так, слід внести доповнення до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з корупцією», визначивши поняття корупційного правопорушення: «корупційне правопорушення – це суспільно небезпечні протиправні дії, що посягають на встановлений порядок управління, здійснюваного службовою або посадовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, керівниками державних підприємств, установ, організацій із наданими їм державно-владними повноваженнями, за які законом передбачена адміністративна та дисциплінарна відповідальність» [5, с. 16].

Нагальним є також введення у розділ 17 «Злочини у сфері службової діяльності» Кримінального кодексу (далі – КК) України поняття «корупційні злочини» та запровадження кримінальної відповідальності за ці злочинні діяння, що є абсолютно правомірним, оскільки, по-перше, поняття «корупційний злочин» є загально-визнаним у міжнародному праві і вживається у Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію, від 04.11.1998 р. (Страсбург), відкритій для підписання у 1999 р.; по-друге, це поняття широко вживається у юридичній науці багатьох країн світу; по-третє, корупційним злочинам притаманне те, що вони об'єднуються за цілим рядом спільних і обов'язкових для всіх ознак змістовного характеру: суб'єкта злочину, сфери вчинення, особливостей ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони складу злочину тощо.

Наступним кроком на шляху протидії корупції має стати вдосконалення діяльності державних службовців шляхом укомплектування державних органів та їх апарату службовцями з належним рівнем професійної підготовки та загальної культури, з необхідними діловими, моральними якостями. Добір кадрів має ґрунтуватися на засадах неупередженого конкурсного відбору, об'єктивної атестації та ротатії. Не менш важливим є забезпечення належних матеріальних умов для незалежного виконання службових обов'язків, стимулювання державних службовців до сумлінної та ініціативної праці шля-

хом підвищення рівня оплати праці та соціальної захищеності тощо.

Важливим кроком у протидії корупції має стати вдосконалення діяльності державних органів, які здійснюють виявлення корупційних діянь керівників і посадових осіб, для чого необхідно переорієнтувати їх з виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних правопорушень, а також проявів у найбільш важливих сферах життя держави та у сферах, де ці діяння набули найбільшого розповсюдження; розробити та запровадити в діяльність правоохоронних органів необхідні методи виявлення та збору інформації про факти корупції на різних рівнях державного управління. Доцільним є запровадження таких заходів і у сферах розпорядження державними коштами, приватизації, охорони здоров'я, освіти, інших сферах громадського та державного життя.

Наступним кроком протидії корупції ми вважаємо забезпечення відкритості влади. Іншими словами, необхідно зробити діяльність державних структур, їх посадових осіб прозорою для пересічних громадян, що поверне віру громадян в офіційну владу, створить несприятливе середовище для корумпування суспільства, гарантуватиме реалізацію конституційних прав громадян в інформаційній сфері [6, с. 69].

На особливу увагу заслуговує протидія корупції в умовах соціально-економічної кризи, яка характеризується такими явищами, як нестабільний валютний курс, різке подорожчання товарів і послуг, фінансова криза, зростання кількості громадян, які живуть за межею бідності, наростання «тінізації» економіки, масові звільнення працівників, зростання корупційних проявів і злочинності тощо. Саме під час цього суцільного безладу у державі корупція лише зміцнює свої позиції і посилення відповідальності за її прояви є необхідним і виправданим засобом боротьби з нею, а також пріоритетним напрямом діяльності органів державної влади.

Корупція як соціально-небезпечне явище досить часто була однією із основних причин соціальної, політичної й економічної нестабільності в державі, а ситуація, яка склалася в нашій державі, не виняток.

Таким чином, українська влада має докласти всіх зусиль, щоб стабілізувати вкрай небезпечну ситуацію в країні, та вжити такі заходи:

- посилити відповідальність керівників і посадових осіб органів державної влади, суддів за корупційні діяння, позбавити всіх соціальних пільг, які їм надає держава, насамперед пенсійного та соціального обслуговування, а також запровадити такий вид відповідальності, як заборона корупціонерам працювати в державних органах і органах місцевого самоврядування шляхом внесення змін до Закону України «Про боротьбу з корупцією», які б передбачали встановлення відповідальності за корупційні діяння у вигляді не лише штрафних санкцій, а й

позбавлення права обіймати посади в державних органах і органах місцевого самоврядування;

- законодавчо закріпити механізм здійснення контролю за посадовими особами органів державної влади, встановити відповідальність представників владних інституцій за нехтування Конституцією та законами України, а також посилити контроль за доходами та майном посадовців, які мають право приймати управлінські рішення;

- посилити контроль за діяльністю працівників правоохоронних органів, адже саме вони мають вести боротьбу з корупцією в державі. Не менший контроль необхідно встановити й у таких найбільш корумпованих сферах, як сфера охорони здоров'я, освіти, судова система тощо;

- створити громадські антикорупційні організації та приймальні в усіх регіонах України з метою ефективної взаємодії з громадянами;

- створити бази даних щодо фактів корупції й умов, які сприяють їй, а також надати пропозиції щодо їх попередження. Ознайомити з ними державні органи, забезпечити вільний доступ населення до цих даних, надати можливість поповнювати ці бази інформацією про випадки корупції, які стали їм відомі;

- забезпечити публічний захист (у ЗМІ, судах) громадських структур та окремих громадян, які самостійно вступили у боротьбу із корупціонерами [7] тощо.

У зв'язку з адаптаційними процесами національного права України до європейських і міжнародних стандартів, при розробленні ефективних засобів протидії корупції наша влада повинна керуватися досвідом тих держав, які за допомогою дієвих механізмів викоринили корупцію майже в усіх сферах суспільного життя (Данія, Фінляндія, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Німеччина тощо). Наприклад, у Швеції був відкритий доступ до внутрішніх державних документів і створена незалежна й ефективна система правосуддя. Одночасно шведський парламент і уряд встановили високі етичні стандарти для посадовців, після чого чесність стала соціальною нормою серед бюрократії. Зарплати високопосадовців спочатку перевищували заробітки робітників у 12–15 разів, проте з часом ця різниця знизилася до двократної. На сьогодні Швеція, як і раніше, має один з найнижчих рівнів корупції в світі.

Концепція протидії корупції у Сінгапурі була побудована на вертикальних заходах: регламентації дій чиновників, спрощенні бюрократичних процедур, суворому контролю за дотриманням високих етичних стандартів тощо. Центральною ланкою стало автономне Бюро з

розслідування випадків корупції, до якого громадяни можуть звертатись із скаргами на державних службовців і вимагати відшкодування збитків. Одночасно була підвищена незалежність судової системи (з високою зарплатою та привілейованим статусом суддів), запроваджено кримінальну відповідальність за корупційні діяння, а також економічні санкції за відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях тощо. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за корупційні діяння передбачена майже в усіх країнах світу.

Висновки

У процесі реалізації заходів антикризового управління необхідно одночасно вирішити й проблему протидії корупції в Україні. Насамперед, слід проаналізувати антикорупційне законодавство з метою його вдосконалення, ввести в законодавство поняття «корупційний злочин», посилити відповідальність за корупційні діяння, забезпечити якісний добір кадрів на державну службу, а також підвищити керівникам і посадовим особам рівень матеріального та соціального забезпечення, зробити більш ефективним контроль за вчиненням корупційних діянь. Необхідно також розробити таку систему заходів, яка б могла якнайскоріше зменшити або навіть подолати руйнівний вплив корупції на соціально-економічну сферу суспільного життя України, вивести нашу державу із затяжної кризи, забезпечити добробут населення.

Література

1. *Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова*: www.ucerps.org.ua.
2. *Клочков В.* Суть та заходи боротьби з корупцією // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 7. – С. 88–94.
3. *Індекс сприйняття корупції Трансперенсі Інтернешнл за 2008 р.* Антикорупційний комітет «Межа»: інформаційно-новинний портал: www.akmf.org.
4. *Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні «Гідна Україна»*: www.race.org.ua.
5. *Охотнікова О. М.* Адміністративна відповідальність керівника державного підприємства, установи, організації в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ірпінь, 2004. – 20 с.
6. *Мельник М. І.* Антикорупційна діяльність в органах державної влади та її наукове забезпечення // Право України. – 2000. – № 3. – С. 67–71.
7. *Корупція в органах місцевого самоврядування*: Антикорупційний комітет «Межа»: інформаційно-новинний портал: www.akmf.org.